

ЛИСЕНКО

Олександр Євгенович — доктор історичних наук, завідувач відділу історії України періоду Другої світової війни Інституту історії України НАН України

ФЕНОМЕНОЛОГІЯ ВІЙНИ РОСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ ЯК ОБ'ЄКТ ГУМАНІТАРНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

За матеріалами доповіді на засіданні Президії НАН України 25 травня 2022 року

У статті зроблено спробу визначити місце війни Росії проти України 2014–2022 рр. у системі політичних, військових, правових та ідеологічних координат, типологічному ряду війн різних поколінь. Окреслено іманентні ознаки цього протистояння, вказано на геноцидні спрямування повномасштабного вторгнення збройних сил РФ та знищення суверенної Української держави як стратегічну мету Кремля, поступове переростання війни у кризу глобального порядку. Сформульовано визначення іманентних рис рашизму як ідеології та політичної практики російського керівництва в останні десятиліття. Означено основні й пріоритетні напрями наукового осмислення й опрацювання проблематики українсько-російських відносин в історичній ретроспективі та в контексті сучасної війни Росії проти України представниками дисциплін гуманітарного циклу.

Ключові слова: Російсько-українська війна 2014–2022 рр., рашизм, «руссій мір», «газові війни», наукові дослідження.

Цілком зрозуміло, що в одній доповіді неможливо розкрити сутність багатомірних явищ, сублімованих у короткому понятті «війна». У зв'язку з цим сьогодні належить вести мову не стільки про фактологічний бік справи, який до певної міри перебуває на поверхні, скільки про деякі визначальні тенденції нових реалій, спричинених переведенням антиукраїнського курсу Кремля у фазу відкритої експансії та збройної агресії, що вже тепер чи незабаром мають стати об'єктом комплексного наукового осмислення.

Більшість імперій довго народжуються і швидко вмирають. Вони закладаються під ритми бравурних військових маршів і розпадаються під звуки похоронних. Імперії на своїх початках оповиті флером оманливих перспектив, а наприкінці — зловісним мороком загублених сподівань, смородом стагнації і загнивання та гекатомбами невинних жертв. Покладаючись в основному на силу зброї, правителі імперій мілітаризують не лише власне суспільство, а й простір довкола себе, перетворюючи

експансіонізм на спосіб власного існування. Імперії вражають сплеском могутності, економічними, науковими і культурними здобутками, а згодом сповзають до економічних криз, соціальних збурень і крайніх радикальних ідеологій, що врешті-решт програмує саморуйнування таких систем. Помираючи, вони прагнуть зтягти з собою у потойбічній світі все здорове, сильне, сповнене жаги життя.

Історія Російської імперії, СРСР і сучасної Російської Федерації доволі рельєфно відображає всю складну гаму зазначених процесів у їхній еволюції і тяглоті. Заради імперських інтересів цілі народи позбавлялися права на самовизначення, вільний вибір власних векторів політичного, соціально-економічного та культурного поступу. Формуючи специфічну політичну культуру, очільники імперії вихолощували сутність народоправства, конструювали авторитарні і тоталітарні форми правління, здійснювали небачені економічні трансформації, які розмивали кращі традиції господарювання, засобами соціальної інженерії та державного терору переформатовували соціум за лекалами своїх химерних уявлень.

Після розпаду СРСР, за визначенням Френсіса Фукуями, в Росію прийшла анархія, в умовах якої олігархи вкрали більшу частину активів старої держави і злилися з державним апаратом. Після дуже короткого періоду появи ембріональних паростків демократії Росія знову стала скочуватися в трясовину авторитаризму. Успадкувавши генетичну імперську схильність покладатися виключно на силу, Путін, на переконання вченого, не спромігся зрозуміти, що у людей є органічна, внутрішня потреба в демократії¹. Додамо лише, що це є іманентною властивістю людського ества і в ширшому сенсі виявляється у нездоланному потязі до особистої, групової і колективної свободи. Російське керівництво у внутрішній політиці сподівається на те, що спецслужби є найефективнішим інструментом управління

¹ Інтерв'ю. М. Зигаря з Ф. Фукуямою 20.04.2022. <https://www.youtube.com/watch?v=L9wQ2R3fj9o>
<https://www.youtube.com/watch?v=L9wQ2R3fj9o>

державою, а в зовнішній — на стратегію з позиції сили. Не зрозумівши визначальних тенденцій глобалізації (як позитивних, так і негативних) і пов'язаних з нею ризиків, Кремль замість того, аби круто розвернутися й адаптуватися до нових умов, продовжував безоглядно експлуатувати прийоми часів «холодної війни» та «нюрнберзьке» мислення, коли переможців не судять. Прочавлювання вигідних рішень у міжнародних організаціях, прагнення посісти провідне місце на ринку енергоносіїв, підкуп величезної кількості зарубіжних політиків, громадських і релігійних діячів, відомих діячів науки і культури, формування проросійського лобі у провідних державах доповнювалися перманентними намаганнями нагадати міжнародній спільноті про право РФ на свої «сфери впливу», зокрема у Східній Європі та на пострадянському просторі.

«Путінську Росію, — наголошує Ф. Фукуяма, — сьогодні сприймають явно не як державу із законними претензіями щодо розширення НАТО, а як ображену реваншистську країну, яка має намір змінити весь європейський порядок після 1991 р. Точніше, це країна з одним лідером, одержимим тим, що він вважає історичною несправедливістю, яку намагатиметься виправити, чого б це не коштувало його народу. Тому нинішня війна в Україні має значення для всіх нас. Нічим не спровокована російська агресія та обстріл мирних українських міст Києва, Харкова та інших особливо яскраво нагадали людям, які наслідки спричиняє неліберальна диктатура»².

Чому саме Україна стала пріоритетним об'єктом російської експансії? У праці академіка В. Горбуліна³ містяться ґрунтовні й переконливі відповіді на це та багато інших питань. Тож спроби деяких авторів списати все на параноїдальну ненависть Путіна до всього українського та його острах перед «наближен-

² Фукуяма Френсіс. Путінська війна проти ліберального порядку. *Локальна історія*. 13.03.2022. <https://localhistory.org.ua/texts/statti/putinska-viina-proti-liberalnogo-poriadku-frensis-fukuiama/>

³ Горбулін В. *Як нам перемогти Росію у війні майбутнього*. Київ: Брайт Букс, 2021.

ням НАТО» видаються великим спрощенням. Насправді є комплекс причин, які добре відомі обізнаному колу фахівців. Тому тут залишається лише виокремити одну з них, менш помітну: у Москві найбільше бояться втратити Україну як потужний інтелектуальний резервуар, маркер свобод і демократії, на який можуть орієнтуватися росіяни; нарешті, це емоційна залежність від так званого «меншого брата», що існує на підсвідомому рівні як комплекс неповноцінності без «києво-руської спадщини».

На відміну від доктрини «русского міра», у якій Україні відводиться загумінкова роль «малоросійської» провінції, в сучасному інтелектуальному середовищі є переконання в тому, що українці, попри тривале російське панування, зберегли родові властивості культурної, світоглядної і соціальної окремішності. Міф про «три братні народи» деконструється до самих підвалин не лише завдяки об'єктивній історичній реконструкції, а й тому, що сучасне мультинаціональне суспільство України демонструє органічну спорідненість з євроатлантичною спільнотою. Доволі влучно окреслив це письменник Д. Биков: «Це не війна Путіна і його камарильї. Це — протистояння двох сформованих цивілізаційних кодів і аксіологічних систем».

Пошук першопочатків антиукраїнської політики Росії веде до лабіринтів далекого минулого. Про це вже написано чимало серйозних праць і буде написано ще більше. Не вдаючись у розлогі історичні екскурси, зазначимо лише, що відверта антиукраїнська позиція російського правлячого класу дореволюційної епохи в радянську добу змінилася на тактичні еволюції (українізація, створення радянської квазіреспубліки УРСР, загравання з українською творчою елітою, теорія «молодшого брата» тощо), неспроможні приховати справжню стратегію антиукраїнського курсу Кремля (Голодомор, Великий терор, боротьба проти українського національно-визвольного руху, русифікація та асиміляція, формування нової інтернаціональної спільноти — «радянського народу»).

Розвал СРСР тільки позначив новий етап українсько-російського протистояння. Не

лише правляча верхівка, а й пересічні російські громадяни і переважна частина інтелігенції виявилися ментально не готовими «відпустити» Україну «на вільні хліба», дати їй вирватися з чіпких пут міфу про «три братні народи», «нерозривно поєднані спільним корінням та спільною історією».

У Кремлі від самої появи суверенної Української держави опрацьовувалися плани повернення України якщо не до зони повного контролю, то до орбіти виняткового впливу. Кризовий стан економіки нашої держави полегшив реалізацію цих намірів. Генеруючи інструменти закабалення України, Кремль для початку обрав найслабше місце Києва — «газову» тему. Вперше російське керівництво «втягло з колоди» власної дипломатії «газову карту» в лютому 1993 р. Посилаючись на заборгованість України в оплаті за газ у розмірі 138 млрд руб., Москва погрожувала припинити подачу «блакитного палива». В такий спосіб українське керівництво змушували до поступок в інших сферах, зокрема тих, що стосувалися Чорноморського флоту⁴. Ще на початку 1992 р. питання про державну належність Чорноморського флоту вийшло на порядок денний. 3 вересня 1993 р. за підсумками переговорів у Масандрі між Україною і РФ було підписано 4 міжнародні документи, які стосувалися врегулювання проблем поділу Чорноморського флоту колишнього СРСР та утилізації ядерної зброї, дислокованої на території України: 1) Протокол про врегулювання проблем Чорноморського флоту; 2) Основні принципи утилізації ядерних боезарядів стратегічних ядерних сил, що дислоковані в Україні; 3) Угода між Урядом Російської Федерації та Урядом України про утилізацію ядерних боезарядів; 4) Угода між Україною та Російською Федерацією про порядок здійснення гарантійного та авторського нагляду за експлуатацією стратегічних ракетних комплексів Стратегічних Сил, розташованих на їхніх територіях.

⁴ Протокол про врегулювання проблем Чорноморського флоту: Україна, Російська Федерація від 03.09.1993.

https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/643_054#Text

Слабкі (внаслідок критичної газової заборгованості) переговорні позиції української делегації підживлювали експансіоністські наміри росіян. Представники всіх політичних сил Росії (С. Бабурін, Б. Громов, В. Лукін, Р. Хасбулатов та ін.), попри внутрішні незгоди, об'єдналися у намірах скористатися ситуацією, аби позбавити Україну суверенітету над Чорноморським флотом і Кримським півостровом. Віцепрезидент РФ О. Руцької під час перебування у Криму зробив відверто провокативну заяву: «Здоровий глузд диктує, аби Крим став частиною Росії. Ті, хто підписав рішення 1954 р., були, напевне, з похмілля або після сонячного удару»⁵.

У березні 1993 р. Газпром розпочинає амбітний проєкт, одна частина якого була пов'язана з освоєнням нових покладів газу на Ямалі, а інша, основна, — зі спорудженням транзитного газогону Ямал—Західна Європа, вартість якого лише в межах СНД сягала 30 млрд дол. Вже 22 березня очільник Газпрому Р. Вяхірев і перший заступник міністра зовнішніх економічних зв'язків РФ О. Давидов підписали у Варшаві угоду про те, що газогін пролягатиме в обхід України територією Польщі. У лютому 1994 р. В. Черномирдін підписав з прем'єр-міністром Польщі протокол про будівництво польської ділянки газогону Ямал—Західна Європа. При цьому передбачалося 50 % російського газу транспортувати територією Білорусі, а не України.

У березні 1994 р. Газпром припинив подачу газу в Україну, оскільки її борг сягнув позначки 1 трлн руб., і запропонував поступитися на користь російського постачальника частиною майнових прав на газогони та деякі українські підприємства. Навіть не отримавши обіцяного Києвом графіка виплати заборгованості, російська сторона відновила надходження газу в повному обсязі. Це дає підстави припустити, що учасники російсько-українських перемовин узгодили поступки в інших питаннях, зокрема у військово-політичній сфері⁶.

⁵ *Независимая газета*. 7 апреля 1992. С. 1.

⁶ Иванова Е. Газовая промышленность. *Коммерсантъ. Власть*. № 47. 27.11.2001. С. 6.

Після кількох зустрічей у серпні 1992 р. Б. Єльцин і Л. Кравчук підписали у Ялті угоду про поділ Чорноморського флоту між двома державами⁷, а 17 червня наступного року в Москві — угоду про поділ флоту за формулою «50/50»⁸.

Остаточну крапку в цьому питанні було поставлено 3 вересня 1993 р. у Масандрі, коли російська делегація нав'язала свою позицію українській. Тодішній президент України Л. Кравчук і прем'єр-міністр Л. Кучма прийняли принизливі умови, згідно з якими українська частина ЧФ продавалася Росії в рахунок боргів за газ. На знак протесту проти капітулянтської позиції вищого керівництва держави перший міністр оборони України пішов у відставку. На адресу президента України, голови Верховної Ради України, міністра оборони України надійшли звернення від екіпажів сторожових кораблів «Гетьман Сагайдачний» та СКР-112, військовослужбовців вузла зв'язку штабу МВС України та інших частин, морських піхотинців, у яких ішлося про неприпустимість продажу флоту за борги, які стали результатом прорахунків у економічній політиці, і заборону на подальше перебування кораблів іншої держави на території України⁹. Негативну оцінку дій українського керівництва на переговорах у Масандрі дав і командувач ВМС України В. Безкоровайний¹⁰.

Під час переговорів у Масандрі сторони також домовилися про алгоритм і технології утилізації ядерної зброї, розміщеної на території України, а також гарантійного та авторського нагляду за експлуатацією стратегічних ракет-

⁷ Угода між Україною і Російською Федерацією про принципи формування ВМС України та ВМФ Росії на базі Чорноморського флоту колишнього СРСР від 03.08.1992.

https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/643_020#Text

⁸ Угода між Україною та Російською Федерацією про невідкладні заходи по формуванню Військово-Морських Сил України та Військово-Морського Флоту Росії на базі Чорноморського флоту від 17.06.1993. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/643_046#Text

⁹ *Голос України*. 10 вересня 1993.

¹⁰ Безкоровайний В. Масандрівський протокол. Джерела і наслідки. *Універсум (Львів)*. 2011. № 3/4.

них комплексів. Ці кроки здійснювалися в руслі імплементації Лісабонського протоколу від 23 травня 1992 р., згідно з яким Україна разом з Білоруссю та Казахстаном приєдналася до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї й відмовлялися від володіння нею.

Та все ж масандрівські домовленості були сформульовані недостатньо чітко, тому 15 квітня 1994 р. було підписано нову міждержавну угоду, за якою до 20 % суден відходило Україні, а ВМС України і Чорноморський флот РФ мали базуватися окремо¹¹.

Отже, «газовий зашморг» уже на початку 90-х років став засобом перманентного тиску на керівництво нашої держави, змушуючи його йти на принципові поступки всупереч національним інтересам України. І в наступні роки Москва вдавалася до газового шантажу щодо Києва, прагнучи використати економічну ситуацію з метою утримання України в орбіті власних геополітичних інтересів.

Фактичний початок гібридної війни проти України відноситься до 2005 р. і пов'язаний з Помаранчевою революцією, яка унеможливила прихід до влади проросійського кандидата у президенти В. Януковича, а також з виразним євроатлантичним вектором, запропонованим керівництвом держави в особі президента В. Ющенка. Для протидії просуванню України до євроспільноти інтенсивно використовувалися комбіновані засоби економічного шантажу, політичного і дипломатичного тиску, пропаганди, а також маніпулятивні політтехнології електорального штибу.

Наступна «газова війна» припала на рубіж 2005—2006 рр. Безпідставно і бездоказово звинувачуючи нашу державу у несанкціонованому відборі газу, педалюючи тему ненадійності українського транзиту, Москва всіляко намагалася дискредитувати Україну в очах міжнародних партнерів і водночас просувала ідеї обхідних шляхів транспортування газу. Так з'явилися проекти Південного, Турецького і

Північного потоків. Перемігши у цій інформаційній війні, РФ заподіяла Україні не лише колосальної іміджевої шкоди, а й гігантських економічних збитків через втрату основних обсягів транспортованого до європейських країн газу. Як повідомив Укрінформ, колишній віцепрезидент «Газпромбанку» Ігор Волобуєв сказав в інтерв'ю Денису Казанському, а також виданню Liga.net, що Газпром вклав у дискредитацію України в Європі мільйони доларів. Для цього було найнято спеціальні агенції, які «репутаційно виглядали нормально, але при цьому відпрацьовували певні теми, зручні Кремлю». Перед піарниками поставили завдання показати, що «українська ГТС аварійна, труби прогнилі, реконструювати систему надто дорого і простіше від неї відмовитися», а також, що «Україна – несумлінний транзитер російського газу, крадій». Особливо активно ця робота проводилася під час «газових війн» 2004—2005 та 2008—2009 рр.¹².

Період 2008—2009 рр. позначений складними перипетіями довкола ціни на російський газ, проблемою посередників, протиріччями між президентом В. Ющенком та очільницею уряду Ю. Тимошенко, позицією олігархату та іншими чинниками. У перший день 2009 р. російський монополіст Газпром припинив постачання «блакитного палива» в Україну, а впродовж наступних трьох тижнів істотно скоротилося його надходження до інших європейських країн, що спричинило кризу довіри до Росії та України як постачальників і транзитерів.

Одночасно з «газовим краном» керівництво Росії використовувало й інші важелі впливу, аби перешкодити просуванню України до ЄС і НАТО. На початку квітня 2008 р. відбувся 20-й саміт НАТО у Бухаресті, що став певною мірою рубіжним. Члени альянсу санкціонували приєднання України та Грузії до Плану дій з підготовки до членства в НАТО. Вже тоді

¹² Про газові війни Росії проти України розповів колишній топменеджер Газпрому. Укрінформ. 27.04.2022.

<https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3469077-pro-gazovi-vijni-rosii-proti-ukraini-rozpoviv-kolisnij-topmenedzer-gazpromu.html>

¹¹ Угода між Україною та Російською Федерацією про поетапне врегулювання проблем Чорноморського флоту від 15.04.1994. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/643_128#Text

В. Путін заявив у розмові з американським президентом, що «Україна — це навіть не держава» і в разі її вступу до НАТО Росія не виключає можливості «повернення Кримського півострова та відторгнення Східної України»¹³. Чотири місяці потому почалося вторгнення російських військ до Грузії.

Упродовж останніх 30 років відносини з Росією залишалися для України найскладнішими в усій системі її міждержавних контактів. Москва мілітаризувала і збурювала власне суспільство, створювала морально-політичне підґрунтя у світовій спільноті для антиукраїнської експансії. Фактично гібридна війна проти України велася протягом усього цього періоду. 2014 рік став початком агресії РФ проти України. Готувалася вона тривалий час, а обраний для цього момент виявився найскладнішим для нашої держави — політична криза дійшла критичної позначки і спричинила революційний вибух.

З політико-правових міркувань в Україні для позначення протистояння з РФ було обрано евфемізми «антитерористична операція» (АТО), згодом — «операція об'єднаних сил» (ООС), однак сутності подій це не змінило. З 2014 р. РФ вела проти України **війну** всіма засобами, які вважала за потрібне використовувати. Це спричинило втрату Україною Криму і частини Донецької і Луганської областей.

Оминаючи фактологічні сюжети, пов'язані з війною Росії проти України, слід зупинитися на кількох методологічних аспектах її осмислення. Насамперед ідеться про назву та хронологічні рамки цих подій, що мають окреслювати їх онтологічну сутність. Доволі часто війни зі значною ідеологічною складовою називають з використанням емоційно та політично забарвлених означень: «національна», «вітчизняна», «визвольна» та іншими епічними термінами. Та, як правило, у світовому академічному дискурсі і юридичній практиці усталюються визначення, позбавлені подібних нашарувань. З огляду на це видається доцільною така назва:

¹³ Блок НАТО разошелся на блокпакеты. *Коммерсант*. 07.04.2008; Путін — Бушу: «Україна — це не держава». *Українська правда*. 07.04.2008.

«Війна Росії проти України 2014—2022 рр.», або в спрощеному вигляді — «Російсько-українська війна». Вказані хронологічні межі зумовлені внутрішньою логікою воєнно-політичних процесів, що мають єдину природу і внутрішній зміст, хоча охоплюють і «гарячі» фази, і використання гібридних засобів.

Оскільки ця війна триває вже 8 років, є підстави для її характеристики і типологізації.

По-перше, у цій війні поєднуються елементи війн **четвертого, п'ятого і шостого покоління**. Не вдаючись до розлогого розгляду всіх цих елементів, зазначимо, що застосовуються звичайні види озброєння; високоточна зброя з метою ураження державних, військових, економічних, комунікаційних об'єктів, транспортної мережі і систем управління; системи протиповітряної і протиракетної оборони; всебічне й неперервне забезпечення воєнних дій упродовж заданого періоду; система управління усіма видами і способами воєнних дій, а також інформаційного протиборства; сучасні системи акумуляції, обробки та використання інформації, навігації, управління і контролю за всіма сферами сектору оборони і державної безпеки. Окремі риси війн 5-го покоління виявляються в застосуванні військами РФ хімічної зброї та постійних погрозах Кремля застосувати тактичну й інші види ядерної зброї.

По-друге, у цій війні виразно простежуються елементи **тотальної війни**. Зважаючи на дискусійний характер цього твердження (у науковому середовищі не вироблено однозначної дефініції тотальної війни і тривають дискусії з приводу тотальних війн в історії людства), варто принаймні назвати ті її іманентні риси, які спостерігаються нині в Україні.

Першим компонентом вважається *подвійна участь цивільних осіб* як активно діючих суб'єктів і як жертв, що виявляється через їх участь у воєнних діях та ведення таких дій проти них.

Сприйняття правлячим класом РФ української політичної нації та української державності як екзистенційної загрози відразу надає цій так званій «спецоперації» статусу *війни проти всього українського народу*.

Третьою складовою тотальної війни фахівці вважають *тотальні методи* її ведення. Радикалізація методів ведення бойових дій і терор проти цивільного населення спостерігаються в Україні практично від самого початку повномасштабного вторгнення російської армії. Грубе порушення положень Гаазької та Женевської конвенцій, застосування хімічної зброї, жорстоке поводження з військовополоненими (катування, вбивства починаючи з 2014 р.), взяття заручників, тактика «випаленої землі», характер бомбардувань житлових кварталів, а також зниження порогу застосування всіх інших доступних засобів є безпосереднім чи опосередкованим свідченням тотального характеру війни. Спротив російській агресії чинить весь народ України, що також кваліфікують як ознаку тотальної війни.

Четвертим елементом тотальної війни прийнято вважати тенденцію до *тотальної мобілізації*. Є підстави констатувати тотальну мобілізацію держави і суспільства в Україні (політичну, економічну, юридичну, морально-психологічну) у зв'язку з війною. В середовищі аналітиків до властивостей тотальної війни відносять саме надмірні, критичні витрати ресурсів та енергії на ведення війни. На думку фахівців, загальну військову повинність, що реалізується завдяки масовому призову в регулярні збройні сили, не варто ототожнювати з тотальною мобілізацією. Однак до такого стану речей нас наближає те, що в Україні з 2014 р. до регулярних військ додалися добровольчі формування, а в 2022 р. — підрозділи територіальної оборони, що фактично стали резервом ЗСУ. Переконливим доказом високого рівня мобілізації суспільства можна вважати й те, що одночасно з ТРО є потужний волонтерський рух, що охопив сотні тисяч активістів.

П'ятий компонент — це *тотальний контроль*. Штіг Ферстер наголошує: «Політика тотальної війни означала не що інше, як підпорядкування практично всіх сфер людського існування централізованому контролю керівництва». Одним із його структурних елементів є тотальна цензура і пропаганда. Нинішня ситуація в РФ цілком уможливує її накладання

на цю матрицю. Що стосується України, то тут під час війни посилюються тенденції до централізації управлінських функцій, що продиктовано необхідністю оперативного вирішення пріоритетних завдань, пов'язаних зі зміцненням обороноздатності держави та підтриманням усіх сфер її життєдіяльності.

Усі наведені параметри тотальної війни представлені в цій війні різною мірою і, можливо, для когось не слугують зразком ідеальної тотальної війни. Однак наявні тенденції неможливо ігнорувати і вони мають бути враховані у відповідних юридичних дефініціях, зокрема й тих, що будуть покладені в основу звинувачень РФ та Білорусі у воєнних та інших злочинах.

По-третє, керівництво РФ цілеспрямовано і свідомо здійснює **політику геноциду в Україні**. Так, очільник розвідслужби Міністерства закордонних справ Великої Британії (MI-6) Річард Мур заявив у Twitter, що до планів президента РФ Путіна входили масові страти, які мали чинити російські військові та розвідувальні служби на окупованій території України.

Класичне визначення цього виду злочину ухвалено Генеральною Асамблеєю Організації Об'єднаних Націй 9 грудня 1948 р. у Конвенції про запобігання злочину геноциду та покарання за нього, воно є міжнародно визаним і використовується у Римському статуті Міжнародного кримінального суду. Геноцид визначають як будь-які з перелічених далі дій, в основі яких лежить намір повністю або частково знищити національну, етнічну, расову чи релігійну групу як таку:

- вбивство;
- завдання тяжких тілесних або психічних ушкоджень;
- навмисне створення життєвих умов, які розраховані на повне або часткове знищення;
- дії, розраховані на унеможливлення народження дітей;
- насильницька передача дітей цієї групи іншій групі.

Принципово важливим при цьому є те, що кількість жертв для визнання таких дій геноцидом не має значення. Натомість необхідною

умовою вважається цілеспрямований намір знищення. Після оприлюднення опусів кремлівського політтехнолога Т. Сергійцева всі «пазли» апокаліптичного путінського задуму остаточно склалися і стали очевидними навіть для тих, хто з формально-юридичних причин вважав некоректним застосування дефініції «геноцид» до масових убивств цивільного населення в Україні російськими військовими. Навіть за першого наближення до проблеми заперечення геноцидних політики і практики російської сторони в Україні видається неможливим, хоча можна припустити: російські юристи зроблять усе, аби нівелювати це звинувачення.

По-четверте, усвідомлюючи всю дискусійність проблеми, можна висунути гіпотезу про **світовий характер цієї війни** вже у нинішній фазі протистояння. Якщо не замикатися в суворо обмежених рамках класичних Першої і Другої світових війн, слід зважати на такі чинники, що вказують на глобальний вимір цього протистояння:

а) безпосередньо у воєнних діях беруть участь три держави, сумарна територія яких становить більшу частину Європейського континенту і близько 1/5 земної кулі;

б) опосередковано до цього протистояння долучилися десятки країн, зокрема членів НАТО, які сприяють боротьбі народу України проти агресорів зброєю, боєприпасами, логістичними, розвідувальними, іншими матеріальними засобами, підготовкою військового персоналу, фінансовою допомогою тощо;

в) практично всі міжнародні організації у той чи інший спосіб відреагували на агресію Росії проти України політичними заявами та рішеннями, що мають міжнародно-правовий зміст;

г) десятки країн і тисячі найбільших бізнесових та фінансових структур приєдналися до санкцій проти Росії та Білорусі, що перетворило їх на системний чинник економічного тиску;

д) вже під час війни, до її завершення, стає зрозумілим невідворотне, кардинальне, безпрецедентне за масштабами переформатування світового енергетичного ринку, що є визна-

чальним чинником економічного розвитку на середню й віддалену перспективу;

е) з великим ступенем вірогідності можна припустити, що після завершення війни світова спільнота стане задіяною у відродженні України в масштабах, зіставних з тими, які спостерігалися після Першої та Другої світових війн. При цьому з РФ та Білорусі мають стягуватися репарації в обсягах, достатніх для відшкодування матеріальних збитків Української держави, недержавних інституцій та окремих громадян;

є) принципи справедливості ставлять на порядок денний засудження воєнних та інших злочинів РФ та Білорусі на рівні не лише національної, а й міжнародної юрисдикції, бажано за допомогою спеціально створеної судової інстанції – міжнародного трибуналу на зразок Нюрнберзького чи Токійського;

ж) нарешті, війна має спричинити суттєву зміну конфігурації балансів у світі, центрів глобального впливу та системи міжнародної безпеки. Нині для всіх очевидними стали недосконалість «нюрнберзького» способу мислення, згубність європейської «реальної політики», що фактично збилася на практику умиротворення агресивної імперії – Росії, невинуваті поступки і запобігання перед нею через економічні рації та вигоди. Світ зможе обійтися без Росії, Росія без світу – ні. З усією очевидністю постала проблема рудиментарності Ради Безпеки ООН, принаймні в тій частині, що стосується статусу постійних членів цього органу та права вето, а також ефективності інструментів урегулювання міждержавних конфліктів міжнародними організаціями (ООН, ОБСЄ, НАТО, міжнародні судові інстанції), багатосторонніми міждержавними угодами (Будапештський меморандум, Мінські угоди та ін.).

З огляду на викладене вище слід бодай стисло позначити кілька векторів фундаментального осмислення війни Росії проти України представниками гуманітарних наук у найширших дисциплінарних контекстах:

1) **світоглядно-ідеологічний** – ідеологічні конструкти в Росії новітнього часу; духовні

«скрепи» «святої Русі», концепт «руського міра»; «українська ідея» крізь призму державного будівництва; аксіологічний фронтір: цивілізаційний вибір України і Росії; рашизм як ідеологія і політична практика;

2) **політико-правовий** — ретроспектива міжнародних відносин ХХ — початку ХХІ ст. у світовому та європейському просторах; закладання кількох центрів впливу; формування світової та регіональної систем безпеки; війни та збройні конфлікти як інструмент зовнішньої політики; Україна як актор міжнародного життя: проблема правосуб'єктності; російсько-українські відносини на рубежі ХХ—ХХІ ст.; перспективи трансформації системи колективної безпеки на нових засадах; принципово новий формат колективної безпеки для України; глобальні інструменти регулювання міжнародних відносин (ООН, НАТО, ОБСЄ, багатосторонні угоди та ін.); проблема відповідальності політичних еліт; стратегічні прорахунки та помилки доленосного значення; проблема випереджаючого розвитку громадянського суспільства порівняно з процесом формування відповідальних політичних еліт і правової держави в Україні, особливо судової системи та правоохоронних органів; місце олігархату в політичному житті держави; творення «п'ятої колони» в органах влади, силових структурах, бізнесових групах, ЗМІ, середовищі творчої та інтелектуальної еліти; можливості стратегічного планування і моделювання складних політичних та соціально-економічних процесів і явищ;

3) **економічний** — функціонування економіки в умовах війни, проблеми регулювання економічних процесів; міжнародні економічні зв'язки та форми допомоги зарубіжних держав Україні; матеріальні збитки України від війни та окупації і способи їх відшкодування; стратегії виживання різних категорій населення в умовах війни та окупації; моделі економічного розвитку в минулому і майбутньому; проблеми стагнації, криз, прогресу, конкурентоспроможності, креативних проєктів та перспективних брендів, що можуть забезпечити економічний прорив в умовах глобалізації; роль українських олігархів в організації економічного життя

України; плани, механізми й алгоритм відновлення економічної та соціальної інфраструктури України; внутрішні й зовнішні ресурси відбудови; форми інтеграції України в економічні відносини сучасного світу в контексті руху до членства у Європейському Союзі; оцінка вартості зовнішньої і внутрішньої політики;

4) **соціогуманітарний** — людські втрати України у війні; демографічні процеси в Україні, спричинені війною; проблеми біженців та переміщених осіб; лікування, фізична і психологічна реабілітація, ресоціалізація, форми соціальної підтримки військовослужбовців і цивільних жертв війни; досвід масового насильства, масовий посттравматичний синдром і засоби його подолання; форми соціальної солідарності та волонтерський рух як новітній феномен соціальної самоорганізації; криза християнської культури, пов'язана з дискредитацією православ'я у його російському варіанті;

5) **філософський та психологічний** — життя і смерть на війні; етичний вимір і проблема особистого, групового і колективного вибору; моделі поведінки в умовах воєнних екстрем; світ після війни: гуманізація чи дегуманізація?

6) **воєнно-історичний** — воєнно-стратегічний, оперативний, тактичний аспекти; військово-технічний аспект.

Для фахівців-істориків є власний вектор прикладання наукових зусиль. Певні орієнтири та пропозиції у цій сфері викладено у статті академіка НАН України В. Смолія «Історик і війна»¹⁴. Цілком закономірною є потреба консолідованих зусиль усіх зайнятих історичними дослідженнями як у питанні концентрації уваги на актуальній нині проблематиці, так і в справі протидії історичній політиці Кремля, побудованій на суцільній фальсифікації минулого та «викреслюванні» України й українського народу з історії. Попередній досвід протидії таким антиукраїнським атакам на історичному фронті вітчизняні вчені вже мають.

Ідеологічні підстави війни. Кремль зрадив би собі, відмовившись від ідеологічного об-

¹⁴ Смолій В. *Історик і війна*. Інститут історії України НАН України, 2022. <http://resource.history.org.ua/item/0016388>

рамлення банальної бійні, яку готував для України. Ця успадкована від радянських часів непорушна звичка пояснюється потребою хоч якось пояснити свої дії власній і світовій громадськості. Та коли з пересічним російським обивателем, який змінив ікону на телевізор (таких «вірних» нині близько 75 %), труднощів не виникає, то зі скептичною світовою спільнотою (крім деяких надто довірливих чи з відомих причин прихильних до Росії політиків і громадських діячів) доводиться складніше: романтичний флер «загадкової російської душі» давно поступився місцем сумнівному амбре неадекватного і непередбачуваного у своїй агресивності «слона в посудній лавці».

Попри постійну і гіперболізовану практику ідеологізації буття, в нинішній Росії погано зі свіжими ідеями, спроможними об'єднати народ довкола правлячого класу. У повсякденному арсеналі — все той самий побитий міллу жупел «загроз Росії з боку Заходу», просякнутий нафталіном меседж про якусь «виняткову місію» Росії, зброжений від передозованої конфесійної закваски концепт «русского міра». Витрачаючи величезні кошти на гігантську пропагандистську машину всередині країни та за кордоном, Кремль отримує ідеологічний продукт «не першої свіжості», придатний до вжитку переважно на просторах «єдиної і неподільної». Лише зверхністю і зарозумілістю вірних «лицарів» брехні та фейків можна пояснити появу формул, покликаних обґрунтувати експансіоністський, імперський курс російського керівництва щодо України. Практично жодна така теза на практиці не спрацьовує, що стає очевидним буквально після перших спроб практичного втілення. Варто лише згадати проєкт «Новоросія», що гучно провалився у 2014–2015 рр. Мислячи категоріями півстолітньої давнини, приготовані ідеологи Кремля намагаються легітимізувати незаконно створені ним квазіреспубліки за допомогою кумедного означення «народні». Відверте глузування незаангажованої світової спільноти викликає ще один інструмент узаконення експансіоністських дій — псевдореферендуми, інсценізовані спеціальними «бригадами» постановників та-

ких дешевих шоу. Однак це не заважає Москві «легітимізувати» територіальні прирощення саме в такий, очевидно сфабрикований спосіб.

У зв'язку з цим неможливо обійти увагою інформаційні технології Кремля, що стали одним з головних засобів підготовки до війни та супроводу всієї експансіоністської політики Росії. Письменник Я. Валетов нещодавно написав, що «є люди і є країни, для яких поняття честь, людяність, моральність, сором — просто пустий звук. Для них вияв брехні, цинізму, жорстокості, підступності — єдино можливий принцип взаємодії із зовнішнім світом... Росія не тільки батьківщина слонів, вона ще й мати абсурду, яка не каже жодного слова правди, ніколи, ні з якого приводу. Величезна країна, що живе брехнею, що дихає брехнею і ненавистю до всіх оточуючих»¹⁵. Французький історик і філософ А. Безансон у своїй книзі «Свята Русь» зазначає, що «в Росії брешуть щиро, брешуть від усього серця. Невідомо, де є правда, бо відповідність слів речам таким, як вони є, і таким, як вони існували, ми називаємо зазвичай правдою, що може бути записана зовсім інакше в реєстрі іншої, ще величнішої правди. Де вона, ця правда? Вона живе у сферах, недоступних для тих, кому брешуть. Будучи лише віртуальною і фактично недосяжною, недоступна вона і самому брехунові»¹⁶. Пострадянська Росія є не просто правонаступницею СРСР. Вона перейняла з рук комуністичних лідерів прапор брехні, яка пронизує всю російську дійсність. Єльцинсько-путінська Росія інструменталізувала брехню і завдяки сучасним комунікаційним системам вивела її на справді недосяжний рівень.

До речі, з приводу правонаступництва виникають деякі юридичні колізії. Так, після розпаду СРСР Російська Федерація автоматично успадкувала місце СРСР в ООН та її Раді Безпеки, хоча РРФСР не була членом ООН на відміну від Української чи Білоруської РСР,

¹⁵ Валетов Я. Росіяни, тікайте! *Українська правда*. 18.03.2022. <https://www.prawda.com.ua/columns/2022/03/18/7332442/>

¹⁶ Безансон А. *Свята Русь*. Пер. з франц. Т. Марусика. Київ: Кліо, 2017. С. 9–11.

що стали засновниками цієї міжнародної організації. Це було відвертим порушенням Статуту ООН та обов'язковою для всіх інших членів ООН процедури прийняття до її складу.

Як у відомому романі Д. Оруела «1984», в Росії здавна використовують аналог езопової мови — «новояз», насичений евфемізмами, позбавленими реального чи адекватного змісту силогізмами, метафорами, порівняннями, символами та образами. Запозичена з радянських часів звичка не називати речі своїми іменами у сучасній Росії доведена до абсурду. Якщо політики РФ вживають «новояз» (не плутати з мовою дипломатії!), то «ланцюгові пси» російської пропаганди зовсім не завдають собі клопоту з лексикою. З екранів телевізорів на глядачів ллється такий потік інформаційних помилок, що людям, які зберегли здоровий глузд, суто фізично стає важко жити в такій атмосфері. При цьому чим неймовірніші «історії» лунають від цих чорноротих менестрелів режиму, тим охочіше натовп у них вірить. Усі ці солов'яки, кисельови, скабєєви, симоньяни підняли «мистецтво брехні» на такий рівень, який не снився не лише їхньому предтечі Й. Геббельсу, а й жодній авторитарній чи тоталітарній державі в історії. У такий спосіб відбувається добре продуманий процес відтворення homo russian з його ворожим ставленням до всього світу. Найвищі посадовці у Москві переконані в тому, що за кордоном їхнім словам вірять так само, як і в Росії, де переважна більшість суспільства перекачана пропагандою. Ця віра у власну брехню засвідчує симптоматичну аберрацію свідомості всіх верств російського соціуму, включно з правлячою «елітою» та інтелігенцією.

У тлумаченні психологів брехня є захисною реакцією від зіткнення з болісною дійсністю. Заколисуючи власну свідомість оманливими конструкціями, політики формують паралельний світ комфорту, що не потребує постійного напруження від необхідності розв'язання складних проблем, які турбують суспільство. До того ж фактичне пограбування російського народу досить невеликою політико-олігархічною групою потребує приховування і по-

яснень, що ґрунтуються на суцільній брехні. Усі публічно-масові заходи влади — державні свята, пам'яттєві заходи (День Перемоги, День народної єдності тощо), демонстрації, військові паради, інші суспільно-політичні акції — вибудовані дуже демонстративно й атрактивно, аби запевнити всіх у єдності влади й народу, у їхніх спільних цінностях.

Одним з найважливіших інструментів внутрішньої і зовнішньої політики керівництва РФ є потужний апарат брехні — система органів інформації, що працюють за чітко спланованими і координованими Кремлем напрямками. Тотальний характер пропаганди забезпечує «промивання мізків» російських громадян і слугує ефективним засобом політичної та соціальної мобілізації. Останні події засвідчили, наскільки глибоко метастази викривленого сприйняття дійсності вразили російське суспільство.

Слід визнати, що розкидані по всьому світу російські інформаційні служби доволі успішно впливали на зарубіжний політикум і громадськість, формуючи вигідну для Москви атмосферу. Поєднання економічно привабливих пропозицій та інформаційних вкидань уможливило реалізацію багатьох складових російського імперського проекту. Ці та інші процедури, підкріплені щедрими «інвестиціями» для певних політичних партій, громадських об'єднань та окремих представників бізнесу, науки, культури, політикуму за кордоном, забезпечують прихильність якоїсь частини світового співтовариства, що надто довірливо ставиться до кремлівської риторики. Жертви путінської пропаганди перестають помічати та усвідомлювати пастки, підступно розставлені Москвою, а коли потрапляють у них, намагаються мінімізувати репутаційні втрати обґрунтуванням необхідності налагодження «добросусідських відносин», «взаємовигідного економічного, наукового та культурного співробітництва», тим самим об'єктивно виправдовуючи експансіоністську політику Кремля.

Створивши густу інформаційну «димову завісу» у вигляді звинувачень українського керівництва у «систематичному та грубому

порушенні прав російськомовного населення України», Кремль у 2014 р. вдався до анексії Криму й силового захоплення Донбасу, видаючи це за «громадянську війну». Відвертим викликом міжнародному праву стало проведення «референдумів» на Кримському півострові і в Донбасі та створення квазіреспублік, так званих ДНР і ЛНР, а також приєднання Криму до РФ. Важко пояснювана й нічим не виправдана позиція колективного Заходу, який сприйняв усі ці брутальні кроки Росії за «чисту монету», перевела протистояння в Донбасі у позиційну фазу і фактично заохотила Путіна до повномасштабної війни проти України у 2022 р. Вважаючи всіх за дурнів, офіційна Москва взяла на озброєння слоган «іх там нет», намагаючись приховати пряму агресію та присутність російських військ у Криму і в українському Донбасі.

Рашизм як ідеологія і політична практика російського імперіалізму. В історії людства було багато радикальних ідеологій і практик, основаних на етнічній ексклюзивності, насильстві та війні як засобах досягнення політичних і соціально-економічних цілей, цілковитому нівелюванні цінності людського життя і демократичних свобод. Найвідоміші з них — нацизм, більшовизм, фашизм, трохи призабутий маоїзм та похідні чи споріднені з ними концепції, течії й рухи. Сумнівну першість нацизму та більшовизму у цьому шерезі зумовили багатомільйонні жертви, якими супроводжувалося перебування при владі НСДАП у Німеччині та Комуністичної партії в СРСР.

Попри те, що вітчизняні й зарубіжні радянологи детально вивчають ці явища, без належного осмислення залишається рашизм — порівняно новий об'єкт дослідження. Цей термін навіть не набув легітимності у суспільствознавчому дискурсі і використовується переважно як публіцистична метафора. Однак є всі підстави для виведення цього феномену в зону самостійного опрацювання.

Рашизм — пануюча в Росії впродовж багатьох століть ідеологія і практика, що ґрунтується на шовінізмі, презирстві до неросійських народів, імперських амбіціях, зневазі до міжнародного права і загальнолюдських ціннос-

тей. Найбільш одіозними формами рашизму стали сталінізм і путінізм. Якщо сталінізм засуджений цивілізованим світом як злочинний, то путінізм сприймають у світі не так серйозно, хоча вони мають однакову природу. Міжнародний трибунал обов'язково повинен дати йому історичну, моральну, політичну і правову оцінку. Адже йдеться про Зло вселенського масштабу і загрозу всьому людству. Без цього його метастази будуть розростатися далі.

Логічний ланцюг рашизму та антиукраїнського курсу Росії не обмежується ХХІ ст. Естафету антиукраїнської політики більшовицькі терористи перехопили у самодержавної Росії. Придушення Української революції 1917—1921 рр., «розкуркулення», колективізація, Голодомор 1932—1933 рр., Великий терор, період Другої світової війни з його масовими депортаціями і боротьбою проти українського національно-визвольного руху у 1940—1950-х роках, придушення опозиції та дисидентів у 1960—1980-х — все це нерозривні ланки цієї лінії. Проголосивши РФ правонаступницею СРСР, її керівництво не лише не засудило комунізм, а й взяло на озброєння його ідеологічні постулати і політичні засоби. Вся діяльність російських лідерів від розпаду СРСР спрямовувалася на його відродження шляхом поглинання суверенної України. У зв'язку з цим предметом розгляду на міжнародному трибуналі має стати *вся історія і практика рашизму як ворожа і загрозна для цивілізаційних загальнолюдських цінностей та демократичних свобод.*

Рашизм характеризується сукупністю властивостей:

- родова схильність до моделей політичного устрою, що ґрунтуються на «сильній руці», вождизмі, авторитаризмі і тоталітаризмі, вірі в «добраго царя», перекладанні всієї повноти влади на правлячу верхівку, нехоті до формування громадянського суспільства і правової держави;
- використання насильства та воєн як універсальних методів досягнення цілей правлячою верхівкою та узвичаєння такої практики у свідомості більшості громадян;

- створення та інтенсивне використання потужного пропагандистського механізму задля формування прихильної громадської думки і мобілізації російського суспільства на втілення тих чи інших політичних рішень, а також створення позитивного іміджу режиму у світі;

- інструменталізація підміни понять, застосування евфемізмів, брехні у внутрішній та зовнішній політиці;

- закріплення у масовій свідомості завдяки відповідним політтехнологіям різних фобій, постійна експлуатація синдрому зовнішнього «ворожого оточення» та загроз, спрямована на легітимацію режиму й отримання карт-бланш від суспільства на ведення агресивної політики і втручання у справи суверенних держав;

- повне розмивання особистості у цілеспрямовано сформованого натовпу, єдність якого тримається на «скрепах», що не корелюють із загальнолюдськими цінностями: експансіонізми, російському «месіанізмі», ексклюзивному місці російського православ'я в Росії та світі, нафталіновій ідеї «русского міра», презирстві до всього неросійського;

- систематичне відтворення та періодична кореляція відповідно до нагальної кон'юнктури в Росії психотипу і ментальності спільноти з яскраво вираженими і глибоко закоріненими рисами, що опозиціонують себе традиційним цінностям;

- безперервне маніпулювання натовпом, позбавленим індивідуальної і колективної спроможності розрізнати добро і зло, який швидко відгукується на експансіоністські заклики і неспроможний усвідомити руйнівні наслідки своїх дій у середній та віддаленій перспективі;

- брак соціальної відповідальності, глибокої людської солідарності, спроможності до самоорганізації на мікрорівнях, справжнього співчуття до страждених;

- генетична схильність до расових, етнічних та конфесійних упереджень, ксенофобії у всіх її виявах, гуртування довкола шовіністичних гасел та агресивного націоналізму;

- відсутність глибокого особистого сумління і здатності до каяття, невизнання власних помилок, пошук причин усіх негараздів зовні,

а не всередині себе, — зі звинуваченням «ворогів народу», колективного Заходу, «українацистів», «космополітів», католиків та просто всіх «інших» і «чужих»; формування штучних вододілів між народами та різними соціальними і культурними спільнотами;

- втрата надійних гуманістичних орієнтирів, відчуження від засад демократії, індивідуальної та колективної свободи;

- відсутність глибокої культури діалогу, толерантності, поваги до іншої думки;

- штучно сконструйований, апологетичний історичний наратив.

Росіяни просто звикли жити в тіні авторитарних і тоталітарних режимів. Для них стали нормою верховенство держави (етаїзм), патерналізм, відсутність правової держави та громадянського суспільства, суцільна корупція. Баналізація загрозових відхилень від провідних і перспективних траєкторій суспільного розвитку (їдеться, звісно ж, не тільки про західні) час від часу, як в останні десятиліття, набуває вигляду цивілізаційної девіації. Росія — чи не єдина країна, де почергово розігруються два драматичні сценарії: або влада чинить злочини проти власного народу, або суспільство і правляча верхівка демонструють симфонію і чинять злочини щодо інших народів і країн. Та мізерна, порівняно з основною масою натовпу, частина мислячих людей з чистим сумлінням і активною громадянською рефлексією видається не просто винятком, а аномалією в отруєному рашизмом російському суспільстві.

Ще однією іманентною ознакою феноменології рашизму є його відносна автономність стосовно форм політичного правління. Всі епохи історії Росії — часи самодержавства, диктатури пролетаріату, а потім більшовицької республіки з усіма незначними фасадними видозмінами (зокрема, створення СРСР), сучасної «президентсько-парламентської» Російської Федерації — стали органічним інституційно-адміністративним підґрунтям для цього потворного виродка «російської ідеї». Путінізм як сучасний формат рашизму дає всі підстави констатувати системну деградацію російської державності і громадянського су-

пільства, хронічні девіантні відхилення у ментальності та способах поведінки переважної частини росіян.

Підсумовуючи викладене, слід зазначити, що частина згаданих явищ та процесів у контексті війни Російської Федерації проти України мають завершений, а інша частина — незавершений характер, що ускладнює їх аналіз та вихід на повноважні, належним чином обґрунтовані висновки, узагальнення, асоціативні ряди. В останньому випадку вченим нині слід у будь-який можливий спосіб акумулювати емпіричні матеріали, статистичні дані, в яких фіксуються сучасні події. Це дасть змогу після завершення війни завдяки новітнім аналітичним процедурам генерувати фундаментальні знання, що матимуть не лише суто теоретичне,

а й практичне значення для вироблення оптимальних рішень у всіх сферах внутрішньої і зовнішньої політики нашої держави, дозволять урахувати складні і навіть трагічні уроки минулого.

Публіцисти та споживачі їхнього продукту потребують яскравих метафор і вражаючих уяву фактів, політики — популістських мобілізаційних меседжів, держава — простих, зрозумілих та ефективних формул. Науковцям залишається тривала анатомія історичних явищ і процесів, що має на виході складні, а часом і суперечливі висновки, узагальнення та асоціації. Доволі часто держави, політики і суспільства не приділяють належної уваги результатам цієї важкої, копіткої праці і... знову повторюють помилки минулого.

Oleksandr Ye. Lysenko

Institute of History of Ukraine of the National Academy of Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4003-6433>

PHENOMENOLOGY OF RUSSIA'S WAR AGAINST UKRAINE AS AN OBJECT OF HUMANITIES RESEARCH

According to the materials of scientific report at the meeting of the Presidium of NAS of Ukraine,
May 25, 2022

The article attempts to determine the place of Russia's war against Ukraine in 2014–2022 in the system of political, military, legal and ideological coordinates, a typological series of wars of different generations. The immanent characteristics of this confrontation are outlined, the genocidal direction of the full-scale invasion of Ukraine by the armed forces of the Russian Federation and the destruction of the sovereign Ukrainian state as Kremlin's strategic goal, the gradual escalation of the war into a global crisis are noted. The definition of the immanent features of rashism as an ideology and political practice of the Russian leadership in recent decades is formulated. The main and priority directions of scientific comprehension and elaboration of the problems of Ukrainian-Russian relations in the historical retrospect and in the context of the modern Russia's war against Ukraine by the representatives of the disciplines of the humanities cycle are indicated.

Keywords: Russian-Ukrainian war of 2014–2022, rashism, "Russian world", "gas wars", research.